

УДК 369.012

В. В. Даценко,

к.е.н., Дніпропетровська державна фінансова академія

І. І. Туболец,

к.е.н. доцент, Дніпропетровська державна фінансова академія

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто механізм проведення реформування пенсійного забезпечення, визначено проблемні питання щодо формування пенсійного громадян України. На основі аналізу результатів діяльності ПФУ в Дніпропетровській області за 2011 рік виявлено загальні проблеми пенсійного фонду.

Ключові слова: пенсія, реформування пенсійного забезпечення, пенсійна система, заробітна плата, солідарна пенсійна система, на пенсійна система, страховий стаж.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку економіки країни досить актуальним є питання реформування системи пенсійного забезпечення громадян. Пенсійне України є основною складовою системи соціального захисту населення і охоплює непрацездатних громадян похилого віку, інвалідів, осіб, які втратили годувальника, виплати яким формі пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, компенсаційних виплат, додаткових пенсій та державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам.

Стаття 46 Конституції України проголошує: «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної часткової або тимчасової втрати втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних джерел соціального забезпечення.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема і перспективам розвитку пенсійного страхування в Україні присвячені наукові праці Б.О. Зайчука, В.С. Никитенко, В.І. інші

Б.О. Зайчука, В.С. Никитенко, В.І. Семендяєва своїй роботі [6] досліджують сьогоденні проблеми функціонування пенсійного забезпечення та перспективи функціонування страхування в країні.

Проте, враховуючи міжнародні тенденції розвитку пенсійного страхування та намагання України стати повноправним членом європейської спільноти, необхідно приділити вивченню результатів проведення реформи у сфері пенсійного забезпечення в Україні.

Метою статті є дослідження реформи пенсійного забезпечення в Україні, аналіз результатів функціонування пенсійного страхування в Дніпропетровській області за 2011 рік.

Виклад основного матеріалу. Управління фінансами пенсійного забезпечення, функції з призначення (перерахунку) та виплати пенсій здійснює Пенсійний фонд України, центральним органом виконавчої влади [2].

Економічна сутність пенсійної системи полягає в матеріальному забезпеченні в старості, вона виступає продуктом економічних відносин і цілком відповідає їх рівню. Це п вивченням світового досвіду. Проблема для всіх країн одна: «старіння» населення, коли збільшується кількість пенсіонерів, а кількість працюючих зменшується, а звідси й виникає брати коптлі на виплату пенсії, яка б могла задовольнити потреби літньої людини.

Сьогодні системи пенсійного забезпечення, що діють у більшості країн світу більше 40 років, досягли своєї зрілості. Це означає, що більшість працюючих охоплені пенсією мають право на одержання певних гарантій у повному розмірі, населення старіє, частка осіб, які сплачують внески в рамках пенсійного забезпечення, зменшується, відносна чис старшого віку значно збільшилась, у порівнянні з минулими роками.

Досвід функціонування пенсійних систем в світі свідчить, що будь-яка солідарна пенсійна система дуже залежить від демографічних ризиків. У зв'язку з старінням населення зайнятості (скорочення загальної чисельності зайнятих, поширення неформальної і часткової зайнятості, робота вдома) у солідарних пенсійних системах росте частка держа підтримку існуючих пенсіонерів, зростає і частка пенсійних витрат у ВВП, збільшується навантаження на працюючих членів суспільства [3].

Ці тенденції порушили питання про фінансову спроможність та ефективність національних солідарних пенсійних систем та викликали об'єктивну необхідність зміщення акце запровадження систем пенсійних накопичень.

Отже, у зв'язку із старінням населення і зростаючою фінансовою нестійкістю солідарних пенсійних систем в багатьох країнах, починаючи з 80-х років минулого століття, с деякі параметри пенсійних програм, запроваджуючи схеми обов'язкових базових виплат, підвищуючи законодавчо встановлений вік виходу на пенсію, скорочуючи стимули і вигоди виходу на пенсію, доповнюючи їх системами обов'язкових та добровільних пенсійних накопичень.

Пенсійне забезпечення в Україні сьогодні турбує не тільки пенсіонерів. Це питання актуальне для всього суспільства. Починаючи з 1998 року, Указом Президента України був етапиреформування пенсійної системи. Передбачені ним умови призначення та нарахування пенсій є демократичними, справедливими, спрямованими на зняття обмеження роз основі принципів реформування закладено принцип: «Скільки років пропрацювано, яка була при цьому заробітна плата, і, відповідно їй, скільки коштів було сплачено кожен Пенсійного фонду України – така буде й пенсія».

Єдина всеохоплююча пенсійна система в Україні сьогодні базується на принципі солідарності поколінь, а саме працюючі перераховують частину заробітної плати до Пен України, забезпечуючи виплати нинішнім пенсіонерам і отримуючи право на пенсію в майбутньому. Бюджет Пенсійного фонду формується за рахунок коштів, що їх перераховують установи, організації із фонду оплати праці, та внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування кожного працюючого, а також платників, які обрали спрощену систему

Починаючи з 2000 року в Пенсійному фонді України створена автоматизована система персоналізованого обліку відомостей, необхідних для призначення виплат із Фон персоналізувати внески працюючих установила прямий зв'язок між розміром заробітної плати, з якої сплачувались пенсійні внески, страхового стажу, протягом якого вони сі майбутніми пенсійними виплатами кожної застрахованої особи. Цей принцип став підґрунтям трансформації української пенсійної системи, переконливим аргументом для всіх на к своєчасної сплати внесків.

Отже, реформування державної солідарної системи дає можливість перейти від пенсійного забезпечення до пенсійного страхування, що стимулює зусилля кожної людини і власних пенсійних коштів упродовж всієї трудової діяльності. Такі засади функціонування нового принципу забезпечення старості працюючих закладено і впроваджуються Законом загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»[4].

На Дніпропетровщині прискореними темпами стала здійснюватися пенсійна реформа завдяки успішному втіленню сміливих починань, експериментів. Це і впровадження пер обліку відомостей про всіх застрахованих у Пенсійному фонді України працюючих, що значно поліпшило і збільшило надходження до Фонду, створило передумови для справедлив розміру пенсій залежно від перерахованого пенсійного збору протягом всієї трудової діяльності. Успішно пройшов експеримент з передачі функцій призначення та виплати і Пенсійного фонду України, що не тільки є логічним за своєю суттю, але й зручно громадянам, підприємствам – платникам пенсійних внесків. Проте головне на цьому нег реформування пенсійної системи - визначення на певному етапі напрямків, яким приділяється особлива увага[5].

Із набранням чинності законами України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення» у 2004 році розпочата практ пенсійної реформи, яка замінила систему пенсійного забезпечення на сучасну страхову трирівневу пенсійну систему.

Перший рівень - солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування - база чинного пенсійного забезпечення в Україні, в основі - принцип поточн страхові внески працюючих залучаються для фінансування пенсій сьогоденніми пенсіонерам.

Другий рівень - накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, на сьогодні - не запроваджено.

Третій рівень - система недержавного пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних і Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» за рахунок коштів Пенсійного фонду в солідарній системі призначаються такі пенсійні

1) пенсія за віком;

2) пенсія по інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства);

3) пенсія у зв'язку з втратою годувальника;

У солідарній системі надаються соціальні послуги за рахунок коштів Пенсійного фонду. До соціальних послуг, передбачених цим Законом, належить допомога на поховання пен Сьогодні органи Пенсійного фонду України здійснюють увесь цикл пенсійного забезпечення: збирають, акумулюють та обліковують страхові внески, з 1 січня 2011 року впрок соціальний внесок, обслуговують пенсіонерів з питань призначення пенсій, своєчасно і в повному обсязі фінансують та виплачують пенсії, здійснюють контроль за цілісним викори Фонду, надають консультації та роз'яснюють правові аспекти пенсійного забезпечення, проводять інформування населення про запровадження змін у пенсійну систему.

Пенсійний фонд як орган виконавчої влади на відміну від інших державних установ одночасно є і фінансовою, і соціальною інституцією. Фахівці Пенсійного фонду о

професійно виконують свої обов'язки за обома напрямками [7].

2500 працівників Фонду в Дніпропетровській області обслуговують 1 мільйон 27 тисяч пенсіонерів, а також 287 тисяч страховальників, що передбачає як забезпечення ч дисципліни по перерахуванню єдиного соціального внеску, так і персоналізований облік відомостей про 1 мільйон 132 тисячі працюючих. Значна робота проводиться, зокрема, учасниками добровільного страхування в системі пенсійного забезпечення. Робиться все необхідне для забезпечення своєчасного нарахування, фінансування та виплати пенсій. З наповнення бюджету, кількості пенсіонерів-отримувачів пенсій у банківських установах, організації прийому громадян Пенсійний фонд України в Дніпропетровській області у лідеруючі позиції в країні.

Дніпропетровська область багато десятиліть була й залишається сьогодні локомотивом економічного і соціального життя України, була донором для інших регіонів щодо наповнення Пенсійного фонду України.

Початком стабілізації та відродження Дніпропетровщини після серйозного спаду став 2010 рік. А зріст економіки - це нові робочі міста, підвищення фонду оплати праці збільшення відрахувань у бюджет Пенсійного фонду [8].

Основне джерело надходження коштів до Фонду - власні кошти, за 8 місяців 2011 року вони склали 8,3 млрд. грн., або 100,9 % запланованого. Якщо порівняти із відпові минулого року, це на 20% більше. Проте збільшується й потреба на виплату пенсій та грошової допомоги, за 8 місяців вона становить 10,7 млрд. грн. (таблиця 1). Отже, забезпечення коштами на виплату трудових пенсій 91,5%, тобто на сьогодні бюджет Пенсійного фонду в Дніпропетровській області дотаційний.

Таблиця 1.
Виконання бюджету головним управлінням ПФУ в Дніпропетровській області в січні-серпні 2011 року, тис. грн.*

Показники	План	Факт
Власні кошти	8211705,8	8284798,2
Виконання бюджету в розрізі показників:		
сума єдиного внеску розподілена на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування	7654247,0	7742553,2
інші надходження (сп.№ 2, пеня, регреси, добровільні внески, штрафні санкції)	154641,3	148850,0
кошти банків за користування тимчасово вільними коштами	1197,3	1512,0
надходження коштів на виплату різниці у пенсійному забезпеченні наукових працівників	2260,4	2228,8
надходження коштів на покриття фактичних витрат на виплату пенсій працівникам зайнятим на роботах з особливо важкими умовами праці за списком №1	398116,8	388244,3
надходження коштів на пенсії іноземним пенсіонерам, які проживають на території України	1243,1	1409,9

*Розраховано самостійно автором на підставі Аналітичної записки про діяльність головного управління ПФУ в Дніпропетровській області за 2011 рік

Як висновок вищевикладеного можна стверджувати, що ситуація вимагає вжиття дієвих заходів із збільшення обсягів надходження коштів, адже належні до сплати кошти повному обсязі - 99,8 відсотка.

Завдяки активній позиції голови облдержадміністрації в питаннях скорочення заборгованості із виплати заробітної плати, підвищення її розміру, співпраці Пен Дніпропетровщини із прокуратурою щодо наповнення бюджету вдалося домогтися суттєвого погашення заборгованості, сума якого на 1 вересня 2011 року зменшилась до 88 млн. грн. на початок року, все ж бракує коштів у бюджеті Фонду.

Аналіз причин дефіциту бюджету пояснюється, в першу чергу, демографічною ситуацією, чинною солідарною пенсійною системою, рівнем зайнятості та заробітних плат.

В умовах кризи у 2009 році порівняно із 2008 роком в області спостерігалось зменшення середньооблікової чисельності штатних працівників на 8,8 відсотка та фонду оплати.

У 2010 році відносно 2009 року збільшилась чисельність працюючих на 2,7 відсотка і на 1 січня 2011 року досягла 1 мільйона 126 тисяч осіб, а фонд оплати праці зріс на 20 відсотка. За статистичними даними середньомісячна заробітна плата в області становить 2885 гривень (на 01 серпня 2011 року), розмір середньої пенсії - майже 1300 грн. Отже, щоб з виплати пенсій, необхідна зарплата на рівні 4000 грн.

Не втрачає актуальності питання легалізації та підвищення середнього розміру заробітної плати до середньої по галузі. На жаль, сьогодні є лише адміністративний підприємець.

Маючи щомісячну персоналізовану звітність, можна більш оперативно реагувати на порушення з боку платників, вживати відповідні важелі впливу, проте вочевидь, що з легалізації та підвищення зарплати потребує більше уваги як на місцевому рівні, так і законодавчого врегулювання.

Із набранням чинності законів, які регулюють процес формування трирівневої пенсійної системи ще зовсім не працює другий накопичувальний рівень, який потребує осучаснення солідарного рівня у зв'язі із тенденцією до погіршення демографічної ситуації в країні, наявним дефіцитом бюджету Пенсійного фонду України, низьким рівнем пенсій переважної більшості отримувачів.

Рівень пенсійного забезпечення сьогодні свідчить про необхідність впровадження змін в існуючу пенсійну систему в країні.

В Україні, як і в усьому світі, відбувається процес старіння населення. Така демографічна ситуація негативно впливає на фінансову спроможність пенсійної системи, як солідарності поколінь, тобто утриманні пенсіонерів працюючими. Систематично погіршується співвідношення громадян працездатного і непрацездатного віку. Дніпропетровська область виняток: на 1 мільйон 132 тисячі працюючих припадає 1 мільйон 27 тисяч пенсіонерів, тобто 1 працюючий утримує 1 пенсіонера.

Саме це являється головною причиною дефіциту Пенсійного фонду і впливає на низький рівень пенсій більшості пенсіонерів: у Дніпропетровській області 570 тисяч отримують пенсії у розмірі, нижчому за 1000 гривень, середній розмір пенсій - 1289 гривень.

Подальші напрями пенсійного реформування визначено Програмою економічних реформ України на 2010 - 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка» [9].

Метою пенсійної реформи: посилення соціального захисту осіб, які втратили працездатність, забезпечення гідного рівня їх життя в результаті стійкого розвитку пенсійної системи збалансованою інтересів пенсіонерів та працюючого населення.

З метою стабілізації солідарної системи та визначення механізму впровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування було ухвалено Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи»[10].

Напрями пенсійного реформування:

1. Удосконалення чинної солідарної системи;

2. Запровадження накопичувальної системи

Зважаючи на ті завдання, які поставлено Президентом України, Кабінетом Міністрів України, дорученням голови облдержадміністрації на регіональному рівні розпочато громадського обговорення з метою донесення до якнайбільшого загалу мешканців області інформаційних матеріалів, які відображають суть запропонованих Урядом України змін у пенсійній системі.

Широкомасштабне поінформовання включало в себе роз'яснення положень існуючого пенсійного законодавства та обґрунтування необхідності кроків із його удосконалення. Обговорення було покладено донесення до населення насамперед розуміння здійснення важливих кроків із заміни системи пенсійного забезпечення на сучасну страхову трирівневу систему.

У суспільстві є переконання: рівень пенсійного забезпечення потребує покращення.

Згідно з новим пенсійним законодавством впроваджується:

- Обмеження максимального розміру пенсії на рівні 10 розмірів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, з поширенням цього обмеження на пенсіонерів, призначено до набрання чинності законопроектом.

- Підвищення пенсійного віку для жінок: пенсійний вік для жінок збільшується з 55 до 60 років на 6 місяців кожного року. Жінкам, які народилися у період з 1 вересня 1956 року по 31 грудня 1961 року, після виходу на пенсію встановлюється підвищення розміру пенсії в розмірі 2,5 відсотка за кожні шість місяців більш пізнього виходу на пенсію, починаючи з 55 років до до 60-річного віку.

До 1 січня 2015 року право дострокового виходу на пенсію за віком мають жінки, яким виповнилося 55 років, за наявності страхового стажу не менше 30 років та за умови звільнення з роботи. У цьому випадку розмір їх пенсії, обчислений відповідно до статті 27 та з урахуванням статті 28 цього Закону, зменшується на 0,5 відсотка за кожний повний чи неповний місяць дострокового виходу на пенсію.

Зменшення розміру пенсії за віком застосовується протягом усього періоду отримання пенсії незалежно від її виду.

- Працівникам бюджетної сфери з метою покращення їх пенсійного забезпечення (працівники освіти, культури, охорони здоров'я та соціального захисту) при виході на пенсію запровадити одноразову допомогу у розмірі 10 призначених їм пенсій.

- Для військовослужбовців передбачається поступово, протягом 10 років, збільшити необхідну вислугу для призначення пенсій військовослужбовцям та деяким іншим особам з запровадженням при цьому календарне обчислення.

Мінімально необхідний для одержання пенсії за віком страховий стаж - 15 років.

Нормативна тривалість страхового стажу для призначення пенсії за віком у мінімальному розмірі для жінок - 30 років, для чоловіків - 35 років.

Висновки. За результатами дослідження можна стверджувати, що розпочата в Україні реформа пенсійного страхування в цілому реалізувала завдання приведення його у вимоги ринкової економіки.

Завдяки реформуванню пенсійної системи вдається досягти помітних позитивних результатів у майбутньому:

- забезпечити справедливую систему розподілу пенсійних коштів;

- створити для людей можливість накопичувати пенсії з огляду на власні доходи; стабілізувати пенсійну систему;

- гарантувати стовідсоткову виплату пенсій зараз і в майбутньому;

- підвищити престижність роботи працівників бюджетної сфери;

- детінізувати економіку, забезпечити економічне зростання та добробут українців.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.
2. Указ Президента України від 01.03.01.-№ 121 "Про положення про Пенсійний фонд України."
3. Огляд світового досвіду запровадження пенсійних реформ. Міністерство праці та соціальної політики України, Пенсійний фонд України. Київ, 2008.
4. Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування."
5. Пенсійний фонд Дніпропетровщини. Від історії до сьогодення. Документальні нариси. Автор проекту З.І.Пікалова Дніпропетровськ, 2005.
6. Система пенсійного забезпечення: сьогодні і завтра. Б.О.Зайчук, В.С.Никитенко, В.І.Семендяєва. Пенсійний фонд України. Київ, 2004.
7. Стратегія розвитку пенсійної системи в дії. Інформаційний довідник. Головне управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області, 2007.
8. Влада. Інформаційно-аналітичний журнал Дніпропетровської облдержадміністрації. Грудень 2010.
9. Програма економічних реформ України на 2010 - 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада»
10. Доручення Дніпропетровської облдержадміністрації від 13.01.2011 № 07-7/0/35-11 "Про проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань пенсійного реформування на рівні"
11. Закон України від 9 вересня 2011 року №3668-IV «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи»

Стаття надійшла до редакції

ТОВ "ДКС Центр"